



Kyrkostyrelsens cirkulär nr 22/2020

11.9.2020

MÖTEN MED ÖSTEUROPEISKA ROMER I FÖRSAMLINGENS ARBETE

De östeuropeiska romernas situation

Romska migranter från Östeuropa har redan länge varit en del av den finländska gatubilden. De kommer till Finland i synnerhet från Rumänien och Bulgarien. I Finland finns samtidigt uppskattningsvis 300–600 östeuropeiska romer som söker sin försörjning på olika sätt. De kallas rörlig befolkning, eftersom de rör sig mellan sitt hemland och andra europeiska länder. Människorna som tillhör den rörliga befolkningen är våra medmänniskor och många av dem är i en mycket sårbar position. I detta cirkulär används begreppen östeuropeiska romer och rörlig befolkning synonymt. Denna anvisning innehåller allmänna principer för hur man i församlingen bör bemöta människor som tillhör den rörliga befolkningen och är en reviderad version av det tidigare cirkulär i ämnet som sändes ut till församlingarna 16.12.2010. Cirkuläret innehåller också information om EU-medborgarnas centrala rättigheter.

Det finns uppskattningsvis 8–12 miljoner romer i Europa. Cirka 200 000 av dem tros röra sig inom Europeiska unionens område. Östeuropeiska romer söker sig till andra europeiska länder för att tjäna sitt uppehälle, vilket på grund av den strukturella rasismen är så gott som omöjligt i hemlandet. Romerna inom EU har stora problem med att klara sitt uppehälle. De lever i yttersta fattigdom, saknar utbildning och har inte tillgång till kompletta social- och hälsovårdstjänster. De utsätts också för rasism och diskriminering på olika plan. Situationen är särskilt svår för kvinnor och barn.

Omständigheterna i hemländerna präglas av flerfaldig diskriminering och en kraftig rasism: det är ytterst svårt för romerna att sysselsätta sig och deras inkomster är små eller rentav obefintliga. Av denna anledning kommer de till Finland för att på olika sätt försöka tjäna sitt uppehälle. Familjemedlemmarna blir delvis kvar i hemlandet. Det här beror på att vissa städer har förbud mot att barn får vistas bland de bostadslösa migranterna och man ingriper med barnskyddsåtgärder. Migranterna tjänar pengar genom att spela på gatan, sälja tidningen Iso Numero eller blommor eller till exempel genom att samla flaskor. Också att sitta och tigga med en penningmugg framför sig är ett sätt att tjäna sitt uppehälle. Största delen av de romska migranterna är motiverade att arbeta och man har inrättat exempelvis städningar och sysselsättningskanalen Keikkapooli som betjänar både hushåll och organisationer. Att hjälpa migranterna med sysselsättning är en av församlingarnas former av god praxis och ett fungerande sätt att stöda romska migranter i Finland. Vissa har fått jobb och bosatt sig permanent här.

Kommunerna och staten har det primära ansvaret för att de grundläggande rättigheterna realiserar för de människor som uppehåller sig inom deras område. Den rörliga EU-befolkningen omfattas av samma rättigheter som alla andra EU-medborgare, men om inte alla dokument relaterade till medborgarskapet är i sin ordning, och man till exempel saknar europeiskt sjukförsäkringskort, får man inte tillgång till alla tjänster. En mer detaljerad redogörelse finns längre ner i detta cirkulär.

Församlingarnas samarbete med de romska migranterna och möjligheter/sätt att hjälpa

Också i församlingarna kommer man i kontakt med den rörliga befolkningens situation. Lokalförsamlingarnas sammanhang och existens ska beröra alla som uppehåller sig inom församlingens område. I vissa församlingar har romer från Östeuropa fått hjälp i akuta situationer. I andra församlingar har romska migranter inbjudits att delta i gemensamma träffar eller man har hjälpt dem att få jobb. Vissa församlingar har ingått samarbetsrelationer med olika organisationer för östeuropeiska romer för att bygga upp ömsesidiga relationer och kunna angripa problemen i ursprungsländerna.

Församlingen kan i första hand hjälpa till genom att lindra den akuta nöden och påverka attityderna. När man ser tiggande människor framför butiker och på gatorna samt utanför församlingens lokaler, i synnerhet utanför kyrkor, kan det kännas störande och orsaka förvirring. Det är viktigt att frågan och de känslor den väcker diskuteras med församlingsmedlemmarna. Det är en del av det påverkansarbete som hör till kyrkans väsen och kall.

Behovet av att förbättra de romska migranternas levnadsförhållanden är så enormt att det kan kännas betydelselöst att erbjuda småskalig hjälp. Likväl är det viktigt att man inte duckar för eller kör bort hjälpbehövande som placerat sig framför församlingens lokaler, utan att man närmar sig dem vänligt. Också i fråga om den rörliga befolkningen ska församlingen modigt ställa sig på den svages sida och bjuda in dem att delta i verksamheten. Man kan komma till kyrkan även om man inte förstår språket. Det är dock viktigt att ingripa vid osakligt beteende, men även i detta fall är milda åtgärder bättre än hårda. Anställda och frivilliga kan föra diskussioner med romerna. Vid behov kan man också tillkalla en tolk, men det är då naturligtvis församlingen som står för kostnaderna. I olika mötessituationer kan man konsultera Kyrkostyrelsens ansvariga för arbetet bland romerna eller de anställda vid Helsingfors Diakonissanstalts Hirundo-verksamhet. Hirundo är den ledande sakkunnigaktören i Finland när det kommer till frågor som gäller den rörliga befolkningen.

Det är viktigt att församlingsanställda och församlingsmedlemmar bemöter människor som tillhör den rörliga befolkningen med respekt. Alla har rätt till ett människovärdigt liv. Det är av största vikt att se till att den hjälpbehövandes grundläggande behov uppfylls (mat, hygien, värme och eventuell sjukvård). Diakonin ger huvudsakligen ekonomisk hjälp genom att betala den hjälpbehövandes räkningar; kontanter hanteras inte.

De östeuropeiska romerna kan t.ex. ta del i måltider som församlingen ordnar. Matkassar kan delas ut under samma förutsättningar som till personer som är fast bosatta i Finland. Om församlingen har lediga bostadslokaler kan dessa erbjudas som bostäder. Också lokaler i dåligt skick kan komma i fråga för nödinkvartering så länge det finns toalett och varmvatten. Möjlighet att laga mat och tvätta kläder är också viktiga behov. De kostnader boendet förorsakar betalas i allmänhet av församlingen, såvida man inte lyckas komma överens om gemensamma arrangemang tillsammans med till exempel kommunen. Det är kommunens ansvar att ordna nödinkvartering, men i praktiken ser praxis för detta lite olika ut på olika orter. Det lönar sig att vid behov ta kontakt med socialjouren i den egna kommunen. Dock måste man i förväg reservera medel för de eventuella kostnader församlingen åläggs och komma överens om dem inom församlingen.

Om arbete finns att tillgå är sysselsättning det bästa sättet att hjälpa en människa komma på fötter. En EU-medborgare som tillhör den rörliga befolkningen får arbeta i ett annat EU-land och man kan hjälpa dem att hitta jobb och även i övrigt att utträtta ärenden. Hjälpen kan vara mycket vardaglig. Att lära någon hur man syr på maskin eller någon annan färdighet kan ibland vara värdefull hjälp.

Om den rörliga befolkningen har familj med sig är det bra att fundera på vilken sorts program församlingen kunde ordna för barnen, t.ex. olika lekar och spel. Tolk kan gärna användas när man inte har något gemensamt språk. För att få tag på en tolk kan man ringa den regionala tolkcentralen. Gemensam verksamhet är möjlig även om man saknar ett gemensamt språk.

Den rörliga befolkningen möts ofta av fördomar, hatpropaganda och rasism som återspeglar hundratals år av flerfaldig diskriminering av denna folkgrupp, både i Finland och på andra håll i Europa. Många undersökningar visar att även anställda behandlar romska migranter på ett diskriminerande sätt och att likabehandlingen för deras del kan bli bristfälligt genomförd. Den samhällsaktivitet som kyrkan ägnar sig åt är viktig för att man ska kunna säkerställa till exempel att de romska migranterna får vistas i offentliga lokaler på samma grunder som andra, utnyttja allemansrätten (exempelvis tälta tillfälligt) samt sälja saker på det sätt lagen tillåter. Ofta får de inte stöd från några andra aktörer för uppfyllandet av de grundläggande fri- och rättigheterna. Församlingarna kan bidra till att minska fördomarna genom att diskutera fenomenet samt sprida information och bjuda in alla till församlingen. Församlingen kan också vara en gemenskap som underlättar bekantskaper, bygger broar och skapar nya nätverk.

Olika utredningar har visat att de östeuropeiska romer som ägnar sig åt tiggeri och andra lagliga sätt att tjäna sitt uppehälle inte är del av någon organiserad kriminalitet såsom det ibland hävdas. De samlar inkomster till sig själva och sin familj. Däremot kan de felaktigt förväxlas med de östeuropeiska nätverk som handlar med droger och läkemedel.

Ett människovärdigt och respektfullt bemötande är A och O, särskilt i de fall när man inte kan erbjuda någon annan hjälp. Människovärde kan kommuniceras till exempel genom att man stannar och hälsar och etablerar en bekantskap. Förtroende börjar byggas upp först efter flera möten.

Hänvisning till nödvändiga tjänster

- Vistelsekommunens hälso- och sjukvårdstjänster ansvarar för brådskande hälso- och sjukvård oavsett personens hemort. Hjälps personen att få vård.
- Anvisa den som söker jobb till arbets- och näringsbyrån. I egenskap av registrerad arbetssökande har personen samma rättigheter som alla andra arbetssökande som kommit från EU-området.
- Kommunens socialjour ansvarar för nödinkvarteringen av bostadslösa. Hjälps personen att få hjälp av socialjouren.
- Kontakta barnskyddet om du ser att barn behandlas dåligt. Detta är en skyldighet som lagen ålägger alla.
- Om du misstänker människohandel, ta kontakt med Hjälpsystemet för offer för människohandel www.ihmiskauppa.fi eller tfn +358 295 463 177

Rättigheter för EU-medborgare som tillfälligt vistas i Finland:

Uppehållsrätt

- Alla EU-medborgare har rätt att **fritt röra och uppehålla sig** inom medlemsstaternas område samt att söka och ta emot arbete, rätten gäller även de som inte tillhör arbetskraften. De måste dock ha tillräckliga inkomster och medel för sitt uppehälle. Ingen får särbehandlas på grund av medborgarskap, etniskt ursprung eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person (6 § i Finlands grundlag).
- Vistelse som varar högst tre månader förutsätter inte uppehållstillstånd. Ett giltigt id-kort eller pass räcker. En vistelse som varar mer än tre månader måste dock registreras. Registreringsansökan samt

uppgifter om tillgångarna ska lämnas in till Migrationsverket inom tre månader från ankomsten till landet. <https://migri.fi/sv/eu-medborgare> (159 § i utlänningslagen).

- Förutsättningar för vistelse i Finland är att:
 - personen inte belastar Finlands system för social trygghet
 - personen inte äventyrar allmän ordning eller allmän säkerhet.
- En person kan avvisas om hen inte har giltigt resedokument (167 § i utlänningslagen), om personens uppehållsrätt inte har registrerats eller uppehållskort inte utfärdats.
 - I fråga om de östeuropeiska romerna kan avvisningsgrunden eventuellt tillämpas till exempel om personen uppger sig alltjämt vistas i Finland för att söka arbete men inte har gjort något för att sysselsätta sig.
 - personen belastar Finlands system för social trygghet genom att upprepade gånger ty sig till det.
 - personen har meddelats inreseförbud av orsaker i anslutning till allmän ordning eller säkerhet (156 § i utlänningslagen).
- Rätt till rättshjälp (2 § i rättshjälplagen).

Rätt till hälso- och sjukvård

- **Rätten till hälso- och sjukvård bygger på att man visar upp sitt europeiska sjukförsäkringskort** (European Health Insurance Card). Kortet visar att personen omfattas av sjukvårdssystemet i den stat som utfärdat kortet. Kortet ersätter inte kostnader som föranleds av att en person flyttas för att få vård eller fortsatt vård. Om en person saknar sjukförsäkringskort måste hen själv betala för sin vård enligt de faktiska kostnaderna. De östeuropeiska romer som sökt sjukvård i Finland har i allmänhet inte något europeiskt sjukvårdskort. **Brådskande sjukvård ska beredas alla som behöver sådan oberoende av boningsort** (14 § i folkhälsolagen och 30 § lagen om specialiserad sjukvård).
 - Kommunen kan av patienten ta ut högst en avgift som motsvarar produktionen av tjänsterna. Vistelsekommunen kan bli tvungen att betala för vården och hemresan. Det finns ingen gemensam europeisk praxis om återindrivning av resekostnader.
 - Om offentliga hälsovårdstjänster i Finland har tillhandahållits på en annan stats vägnar ersätter staten de hälso- och sjukvårdsenheter som gett vården för de kostnader som vården föranlett.

Rätt till oundgänglig försörjning

- Enligt grundlagen har alla som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv rätt till oundgänglig försörjning och omsorg (19 § i grundlagen). Dessa grundläggande rättigheter som anges i grundlagen tillkommer alla som omfattas av finsk rättstillämpning, inte endast finska medborgare. Kommunen ska se till att utkomststöd även beviljas en person som tillfälligt uppehåller sig i kommunen (12 § i socialvårdslagen, 14 § i lagen om utkomststöd) i situationer som är brådskande. I praktiken sker detta via Folkpensionsanstalten (FPA), men kommunerna sköter ofta också själva brådskande fall.
 - I denna bestämmelse förutsätts inte att kommunen ska vara personens hemkommun, utan föreskriften tillämpas även på utlänningar som tillfälligt vistas i kommunen och därmed också på östeuropeiska romer.
 - Avsikten med utkomststödet är inte att göra det möjligt för utlänningar att fortsättningsvis vistas i Finland med hjälp av det.
 - Beviljandet av brådskande utkomststöd är begränsat till nödvändigt stöd, till exempel kostnader för hemresa och sådana nödvändiga mat- och andra kostnader som uppstår innan personen skäligen hinner återvända till sitt hemland.

- Att utkomststöd betalas på grund av tillfälliga svårigheter eller i enskilda fall kan inte anses belasta Finlands socialvårdssystem.
- Varje enskilt fall bedöms separat. Annat som bör beaktas är vistelsens längd, de personliga omständigheterna samt beloppet av det stöd som beviljats. Ett upprepat behov ses som en belastning av socialvårdssystemet.
- Arbets sökande förutsätts trygga sin utkomst med sändarlandets arbetslöshetsersättning så att de inte behöver vara hänvisade till det finländska systemet för social trygghet.

Skyldigheten till barnskydd

- **Förpliktelserna i barnskyddslagen gäller också barn i familjer som tillhör den rörliga befolkningen.** I all verksamhet som berör barn beaktas alltid i första hand barnets bästa.
 - För att barnets bästa ska kunna tillgodoses förutsätts att barnet hörs i ärenden som gäller barnet självt och att barnets åsikter beaktas.
 - Myndigheterna ska övervaka barnets intressen om barnets föräldrar eller vårdnadshavare, som har ansvar för barnet, försummar att värna om barnets bästa.
 - Barnskyddslagen ålägger dem som är anställda eller innehar förtroendeuppdrag inom social- och hälsovården, undervisningsväsendet, ungdomsväsendet, polisen och församlingen eller något annat religiöst samfund att utan dröjsmål och utan hinder av sekretessbestämmelserna göra en anmälan till socialväsendet i kommunen om de i sin uppgift fått kännedom om ett barn för vars del behovet av vård och omsorg, omständigheter som äventyrar barnets utveckling eller barnets eget beteende kräver att behovet av barnskydd utreds.
 - Socialmyndigheterna i barnets vistelsekommun är skyldiga att tillgodose behovet av brådskande barnskydd. Till exempel bristen på bostad eller medel ska utredas och avhjälpas, om detta är orsaken till behovet av barnskydd.

Att hjälpa offer för människohandel

- Ibland har tecken på människohandel kunnat iakttas i tiggeriet. Enligt den finska lagstiftningen är människohandel:
 - sexuellt utnyttjande av en annan människa
 - tvångsarbete eller annat slag av försättande av en människa i förhållanden som kränker människovärdet
 - organhandel i ekonomiskt vinningssyfte.
 - Om en människa är tvungen att försörja sig genom tiggeri eller brottsliga metoder kan det enligt lagen betraktas som att man försätts i förhållanden som kränker människovärdet.
- Det väsentliga kännetecknet för människohandelsbrott är att brottsoffret har vilseletts eller har kuvats till exempel till tiggeri eller tvångsarbete genom att någon utnyttjat hans eller hennes beroendeställning eller skyddslöshet.
 - Metoder för människohandel kan vara att ta kontroll över någon eller rekrytera, överlåta, transportera, ta emot eller inhysa någon.
 - Offret står i allmänhet i beroendeförhållande till gärningsmannen, som upprätthåller beroendet med olagliga medel till exempel genom hot, våld eller frihetsberövande.
 - Offer för människohandel har rätt att få hjälp och skydd. Offer för människohandel som saknar hemkommun i Finland har rätt att få hjälp via hjälpsystemet för offer för människohandel www.ihmiskauppa.fi/sv/. För att få hjälp via hjälpsystemet räcker det med en misstanke om människohandel.

- Hjälpen till ett offer för människohandel kan bestå av att ordna boende, social- och hälsovårdstjänster, juridisk hjälp och rådgivning, säkerhetsarrangemang och andra stödåtgärder som offret behöver.

Hjälpssystemet för offer för människohandel kan nås direkt via webbplatsen www.ihmiskauppa.fi. Förläggningen i Joutseno ansvarar för hjälpen till offer för människohandel. Juridisk rådgivning och hjälp fås av minoritetsombudsmannen, som också fungerar som nationell rapportör om människohandel: Överinspektör Venla Roth, ihmiskauppa.yvv(at)oikeus.fi. Hjälp kan också fås via flera aktörer inom den tredje sektorn, till exempel Brottsofferjouren www.riku.fi/se/hem, Flyktingrådgivningen papperslösa (at)pakolaisneuvonta.fi, Pro-tukipiste www.pro-tukipiste.fi och organisationen för kvinnor från etniska minoriteter Monika-naiset www.monikanaiset.fi/sv/. Närmare information: www.ihmiskauppa.fi

Övrigt stöd

I Finland finns bara ett fåtal aktörer som hjälper den rörliga befolkningen, vilket gör församlingarnas roll extra viktig. En aktör som arbetar med den rörliga befolkningen är Diakonissanstalten, som har lång erfarenhet av att arbeta med östeuropeiska romer.

Närmare information fås från:

https://www.hdl.fi/sv/stod-och-verksamhet/invandrare/den_rorliga_befolkningen/

och utvecklingschef Anca Enache anca.enache@hdl.fi. Via Diakonissanstalten kan man också stödja arbetet i romernas hemländer, t.ex. genom att ta sig an en fadderby i de romska migranternas ursprungsland.

Dessutom kan den rörlig befolkningen sysselsättas genom Keikkapooli

<https://keikkapooli.wixsite.com/siivous> på de orter där verksamheten bedrivs

Även på de orter där man har flera inflyttade romska migrantfamiljer från Östeuropa har man goda erfarenheter av samarbetet med olika organisationer, kommunen och församlingen. Sådana orter är till exempel Jakobstad och Kervo. Närmare uppgifter fås från de diakonianställda i respektive församling.

Lagstiftning

Grundlagen 11.6.1999/731 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>

Utlänningslagen 30.4.2004/301 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2004/20040301>

Socialvårdslagen 30.12.2014/1301 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141301>

Lagen om utkomststöd 30.12.1997/1412 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1997/19971412>

Folkhälsolagen 28.1.1972/66 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1972/19720066>

Lag om specialiserad sjukvård 1.12.1989/1062 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1989/19891062>

Rättshjälpslagen 5.4.2002/257 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2002/20020257>

Barnskyddslagen 13.4.2007/417 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417>

Diskrimineringslagen 30.12.2014/1325 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141325>

Lagen om mottagande av personer som söker internationellt skydd och om identifiering av och hjälp till offer för människohandel <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2011/20110746>

Närmare information ges av Ulla Siirto, ulla.siirto@evl.fi, tfn 040-6881440

KYRKOSTYRELSEN

Pirjo Pihlaja

Petri Määttä

ISSN 1797-0334